

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 436

**Rachunkowość na rzecz
zrównoważonego rozwoju.
Gospodarka – etyka – środowisko**

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Elżbieta Kożuchowska
Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz
Łamanie: Małgorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach:
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-591-9

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Maria Aluchna, Olga Mikołajczyk: Akcjonariusze vs. interesariusze. Przypadek raportowania zintegrowanego / Shareholders vs. stakeholders. The case of integrated reporting	11
Joanna Antczak: Wypadki chemiczne a bezpieczeństwo ekologiczne / Chemical accidents vs. ecological security	21
Anna Balicka: Sprawozdawczość środowiskowa – światowe trendy ujawniania informacji środowiskowych / Environmental reporting – world trends of disclosure of environmental information	30
Aleksandra Banaszekiewicz, Ewa Makowska: Rewizja finansowa a wiarygodność sprawozdań finansowych / Financial audit vs. financial statements credibility	39
Aurelia Bielawska: Realizacja idei społecznej odpowiedzialności biznesu w rzemiośle / The idea of Corporate Social Responsibility (CSR) in craft	48
Ewa Chojnacka, Jolanta Wiśniewska: Raportowanie danych CSR w Polsce / Reporting on CSR data in Poland.....	55
Marlena Ciechan-Kujawa, Katarzyna Goldmann: Analiza komparatywna wykorzystania i oceny przydatności analizy finansowej w praktyce firm audytorskich i jednostek gospodarczych w Polsce / Comparative analysis of the use and evaluation of the usefulness of financial analysis in the practice of auditing companies and business entities in Poland.....	64
Anna Dąbkowska: Wpływ raportu Liikanena na zmiany w regulacjach sektora bankowego w Niemczech / The impact of Liikanen report on changes in regulations of the banking sector in Germany.....	75
Anna Dubel: Analiza porównawcza kosztów adaptacji i zapobiegania zmianom klimatycznym / Comparative analysis of climate mitigation and adaptation costs	84
Justyna Dyduch: Możliwości wykorzystania informacji pochodzących z ewidencji księgowej w środowiskowej analizie finansowej przedsiębiorstwa – wyniki badań ankietowych / Possibility of using information from accounting records in environmental corporate financial analysis – survey research results.....	93
Danuta Dziawgo: Znaczenie raportowania pozafinansowego w opinii indywidualnych inwestorów / Non-financial reporting importance from individual investors' perspective.....	105

Justyna Fijałkowska: Raportowanie informacji niefinansowych zgodnie z nową dyrektywą UE 2014/95/EU jako wyzwanie dla przedsiębiorstw / Non-financial information reporting following UE 2014/95/UE new directive as a challenge for companies	115
Tomasz Gabrusewicz: Wybrane problemy stosowania wyceny w wartości godziwej do wyceny bilansowej / Selected aspects of applying valuation at fair value to balance sheet valuation.....	123
Marzena Hajduk-Stelmachowicz: Pułapki decyzyjne a system zarządzania środowiskowego / Decision-making traps related to the environmental management system.....	133
Dominika Kordela: Crowdfunding w Polsce – koncepcja finansowania społecznościowego / Crowdfunding in Poland – the concept of social financing	143
Angelika Kuligowska, Michał Moszyński, Damian Walczak: Ryzyko oraz jego świadomość w kontekście odpowiedzialności za szkody środowiskowe w Polsce / Risk and its awareness in the context of liability for environmental damages in Poland.....	154
Agnieszka Kurdyś-Kujawska: Ubezpieczenia gospodarcze jako czynnik zapewniający zrównoważony rozwój gospodarstw rolnych / Business insurances as a factor to ensure sustainable economic development of farms ...	163
Małgorzata Kutera: Etyczne aspekty zwalczania nadużyć finansowych / Ethical aspects of combating financial frauds	174
Jan Michalak: Raport strategiczny jako źródło informacji dla inwestorów społecznie odpowiedzialnych w Wielkiej Brytanii. Wyniki badań empirycznych / Strategic report as a source of information for socially responsible investors in UK. Empirical research results.....	186
Joanna Pawłowska-Tyszko: Nowe instrumenty zarządzania ryzykiem w rolnictwie krajów członkowskich UE a rozwój zrównoważony / New instruments of risk management in agriculture of the member states of the EU vs. sustainable development	199
Kamila Prucia: Projekt naukowy jako narzędzie finansowania nauki / A scientific project as a financing tool for science	209
Ksymena Rosiek: Koszty środowiskowe w sektorze wodno-kanalizacyjnym / Environmental costs in water and sewage sector	219
Anna Serwatka: Druk w polskich firmach i na uczelniach oraz jego wpływ na środowisko / Printing in Polish companies and at universities and its impact on the environment	231
Hanna Sikacz: Wpływ CSR na sytuację finansową przedsiębiorstw – przegląd badań / The impact of CSR on the corporate financial performance – a review of research.....	241
Dorota Sładkiewicz, Piotr Wanicki: Istota społecznej odpowiedzialności biznesu w procesie kreowania wartości przedsiębiorstwa / The essence of corporate social responsibility in creating company value.....	253

Monika Sobczyk: W poszukiwaniu wpływu dokonań CSR na wyniki finansowe / Searching the impact of corporate social performance on corporate financial performance	261
Anna Spoz: Wpływ finansyzacji na działalność i sprawozdawczość przedsiębiorstw / The impact of financialization on the model business of enterprises and their financial reporting	270
Lidia Włodarska-Zoła: Venture capital jako źródło finansowania przedsięwzięć innowacyjnych w świetle polityki wspierania innowacyjności / Venture capital as a source of financing innovative undertakings in the light of the policy of supporting innovativeness.....	278
Aleksander Zawadzki, Marlena Rybacka: Falszowanie sprawozdań finansowych w opinii biegłych rewidentów / Financial statements fraud in the opinion of auditors	287
Katarzyna Ziętek-Kwaśniewska: Terminowość płatności w transakcjach między przedsiębiorstwami w Polsce / Punctuality of payments in transactions between businesses in Poland.....	296
Beata Zyznarska-Dworczak: Determinanty rozwoju sprawozdawczości niefinansowej w świetle pozytywnej i normatywnej teorii rachunkowości / Factors development of non-financial reporting in the light of positive and normative accounting theory	307

Wstęp

Idea zrównoważonego rozwoju wzbudza uzasadnioną uwagę zarówno w społeczeństwie, jak i w gospodarce oraz w nauce. Poszukujemy bowiem sposobu na racjonalne funkcjonowanie w złożonej rzeczywistości. Konieczne jest nie tylko naukowe opracowanie zasad zrównoważonego rozwoju, lecz także ich efektywna implementacja w praktyce gospodarczej. Nie bez znaczenia jest przy tym również społeczne poparcie dla idei zrównoważonego rozwoju.

Niewątpliwie problemy w zakresie ochrony środowiska oraz etyki prowadzonego biznesu stanowią ogromne wyzwanie rozwojowe. Nie możemy dopuścić, by stały się one barierą rozwoju naszej cywilizacji. Stąd też obecne koncepcje teoretyczne coraz częściej podkreślają konieczność ograniczania negatywnego wpływu prowadzonej działalności na interesariuszy oraz budowania wartości dodanej – rozumianej dużo szerzej niż dotychczas.

Współczesny świat spogląda na ideę zrównoważonego rozwoju z ogromną nadzieją, ponieważ oznacza ona szansę na zmianę filozofii gospodarowania z poszanowaniem zasad gospodarki rynkowej. Nie możemy tej szansy zmarnować. Ta wspaśniała idea wymaga jednak jeszcze wiele pracy, zarówno w ujęciu teoretycznym, jak i empirycznym.

Tematów badawczych więc nie brakuje. Środowisko ekonomistów z dyscypliny „finanse”, a w tym „rachunkowość”, od dawna zaangażowane jest naukowo w prace badawcze dotyczące zrównoważonego rozwoju. Jednym z przykładów aktywności i profesjonalizmu naszego środowiska naukowego jest niniejsza publikacja.

W opracowaniu opublikowano wybrane artykuły dotyczące idei zrównoważonego rozwoju w zakresie rachunkowości, których autorami są osoby z uznanych ośrodków naukowych w Polsce. Podkreślam wagę inspirujących treści poszczególnych opracowań. Istotny wkład w naukową jakość publikacji wnieśli także recenzenci. Zgłoszone przez nich uwagi i sugestie podniosły jeszcze wartość naukową opracowania.

Niniejsza publikacja jest naszym wspólnym sukcesem: autorów i recenzentów.

Danuta Dziawgo

Joanna Pawłowska-Tyszko

IERiGŻ-PIB

e-mail: jtyszko@poczta.onet.pl

NOWE INSTRUMENTY ZARZĄDZANIA RYZYKIEM W ROLNICTWIE KRAJÓW CZŁONKOWSKICH UE A ROZWÓJ ZRÓWNOWAŻONY

NEW INSTRUMENTS OF RISK MANAGEMENT IN AGRICULTURE OF THE MEMBER STATES OF THE EU VS. SUSTAINABLE DEVELOPMENT

DOI: 10.15611/pn.2016.436.20

JEL Classification: Q14, Q18

Streszczenie: Doświadczenia krajów Wspólnoty wskazują, że dotychczasowe kryteria ekonomiczne wolnego rynku oraz polityka protekcjonizmu nie zapewniają trwałego i zrównoważonego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. Stąd też poszukuje się nowych instrumentów zarządzania ryzykiem, które zachowują równowagę ekonomiczno-środowiskową i zapewniają trwały, stabilny rozwój rolnictwa. Celem opracowania jest ocena narzędzi zarządzania ryzykiem, ze szczególnym uwzględnieniem funduszy wzajemnych jako instrumentów sprzyjających realizacji zasad zrównoważonego rozwoju. Zadaniem funduszy wzajemnych jest stabilizacja dochodów gospodarstw rolnych, co w efekcie przyczynia się do realizacji celów zrównoważonego rozwoju.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój rolnictwa, stabilizacja dochodów, fundusze wzajemne, zarządzanie ryzykiem w rolnictwie.

Summary: The experience of Commonwealth countries indicates that the economic criteria of the free market and protectionism do not ensure sustainable development of agriculture and rural areas. Hence the search for new instruments of risk management that provide economic and environmental balance as well as durable and stable development of agriculture. The aim of the study is to assess risk management tools, with particular emphasis on mutual funds as instruments to promote the principles of sustainable development. The aim of mutual funds is to stabilize farm incomes which in turn contributes to the goals of sustainable development.

Keywords: sustainable development of agriculture, stabilization of income, mutual funds, risk management in agriculture.

1. Wstęp

Poszukiwanie nowych skutecznych narzędzi zarządzania ryzykiem w rolnictwie w ostatnich latach funkcjonowania Wspólnej Polityki Rolnej nabiera coraz większego znaczenia. Dzieje się tak za sprawą coraz intensywniejszych, niekorzystnych zjawisk zachodzących w sektorze rolnictwa, powodujących znacznie większe niż dotychczas ryzyko prowadzenia działalności rolniczej. Co więcej, doświadczenia krajów Wspólnoty wskazują wyraźnie, że dotychczasowe kryteria ekonomiczne wolnego rynku oraz polityka protekcjonizmu nie zapewniają trwałego i zrównoważonego ze środowiskiem rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. Stąd też poszukuje się nowych instrumentów zarządzania ryzykiem, które zachowują równowagę ekonomiczno-środowiskową i zapewniają trwały, stabilny rozwój rolnictwa. Do tej pory rolnictwo w skali światowej było stymulowane sztucznie przez interwencyjną politykę rolną. Zdaniem I. Lipińskiej „wdrażanie zasad interwencjonizmu doprowadziło do sztucznego przeorientowania polityki rolnej w kierunku prorynkowym, czego efektem była deregulacja niektórych aspektów produkcji” [Lipińska 2014]. Taki negatywny wpływ na aspekt zarządzania ryzykiem miała polityka WPR wdrażana od 1992 do 2007 roku. Wprowadzane w tym czasie instrumenty o orientacji prorynkowej (refundacje eksportowe, skup interwencyjny, płatności bezpośrednie oddzielone od struktury i wielkości produkcji) doprowadziły do niestabilności rynków i cen czy też wzrostu zagrożeń nowymi chorobami roślin i zwierząt. Nasilające się ekstremalne zdarzenia pogodowe wynikające ze zmiany klimatu zaczęły ten problem pogłębiać. Taka sytuacja pogłębiła problem zrównoważonego rozwoju rolnictwa. Braki w instrumentarium mającym chronić producentów przed pojawiającymi się nowymi rodzajami ryzyka zaczęto dostrzegać w 2007 oraz 2008 roku, po przeprowadzeniu przeglądu WPR (tzw. *Health Check*) [Komunikat KE 2007]. Niestety oprócz wskazania, że problem braku narzędzi do skutecznego zarządzania ryzykiem w ramach WPR istnieje, Komisja Europejska nie określiła żadnych rozwiązań instytucjonalnych. Zakładano, że państwa członkowskie, w zależności od swoich priorytetów, skorzystają z narzędzi rozwoju obszarów wiejskich z drugiego filara. Szczególną uwagę zwrócono na takie instrumenty, jak: ubezpieczenia od klęsk żywiołowych, fundusze wzajemnego inwestowania oraz ubezpieczenia dochodu na wypadek sytuacji kryzysowych [Lipińska 2014, s. 97].

Celem niniejszego opracowania jest ocena narzędzi zarządzania ryzykiem, ze szczególnym uwzględnieniem funduszy wzajemnych jako instrumentów sprzyjających realizacji zasad zrównoważonego rozwoju. Materiał źródłowy stanowiła polska i zagraniczna literatura przedmiotu oraz polskie i unijne ustawodawstwo w zakresie funkcjonowania instrumentów zarządzania ryzykiem rekomendowanych w ramach WPR. Dane statystyczne pochodziły ze zbiorów Europejskiej Sieci Rozwoju Obszarów Wiejskich i dotyczyły okresu 2014–2020.

2. Zrównoważony rozwój rolnictwa a zarządzanie ryzykiem w ramach Wspólnej Polityki Rolnej UE

Obecnie funkcjonuje wiele definicji i interpretacji zrównoważonego rozwoju – od skoncentrowanych na rozwoju społeczno-ekonomicznym, po definicje kładące nacisk na problemy środowiskowo-ekologiczne. Wyjściowa definicja rozwoju zrównoważonego oznacza „zaspokojenie potrzeb i aspiracji dzisiejszego pokolenia w sposób, który nie ogranicza możliwości zaspokojenia potrzeb przyszłym pokoleniom” [Estes 1993]. Istotą rozwoju zrównoważonego jest więc zapewnienie trwałej poprawy jakości życia obecnych i przyszłych pokoleń poprzez kształtowanie odpowiednich proporcji między jego trzema sferami: kapitałem przyrodniczym, społecznym i ekonomicznym [Albińska 2006]. Na potrzeby niniejszej pracy rozwojem zrównoważonym nazwano dążność obecnego pokolenia do poprawy dobrobytu ekonomicznego i społecznego oraz racjonalnego gospodarowania zasobami środowiska przyrodniczego, tak aby nie ograniczyć możliwości realizacji potrzeb przyszłych pokoleń. Jest to więc wszechstronne i harmonijne rozwiązywanie obecnych problemów środowiskowych, ekonomicznych i społecznych w różnych sektorach gospodarki, między innymi, a może przede wszystkim w rolnictwie. Kluczowe znaczenie w tym obszarze może mieć wdrażanie instrumentów zarządzania ryzykiem w rolnictwie, których bezpośrednim celem jest zapewnienie szeroko rozumianego bezpieczeństwa zarówno na poziomie ekonomicznym, jak i społecznym.

Dotychczasowy rozwój rolnictwa oparty na intensyfikacji produkcji rolnej wspieranej za pomocą interwencyjnych narzędzi WPR okazał się niewystarczający do zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. Co więcej, polityka ta doprowadziła do wzrostu zagrożeń środowiskowych i ekonomicznych. Rozwija tę myśl M. Soliwoda, który zauważa, że interwencjonizm państwowy, związany z dotowaniem rolniczych ubezpieczeń gospodarczych czy oferowaniem odszkodowań kłęskowych, pociąga za sobą negatywne konsekwencje, przede wszystkim związane ze zniekształceniem struktury produkcyjnej, demotywywuje też zarządzających do podejmowania operacji prewencyjnych [Soliwoda 2014]. P. Jeżowski dodaje, że obecna droga rozwoju społeczno-gospodarczego i powielanie dotychczasowych trendów wzrostu gospodarczego bez patrzenia na szeroko rozumiane skutki ekologiczne, społeczne i ekonomiczne jest nie do utrzymania w najbliższej perspektywie [Jeżowski 2012]. Wobec tych wyzwań Unia Europejska podjęła działania mające na celu wypracowanie instrumentów sprzyjających dalszemu wzrostowi produkcji i jednocześnie nienaruszających równowagi środowiskowo-ekonomicznej. W tym celu zmodyfikowano wiele aktów WPR i zaproponowano liczne rozwiązania, ograniczające ryzyko prowadzenia działalności rolniczej i sprzyjające zrównoważonemu rozwojowi, w postaci pakietu narzędzi zarządzania ryzykiem.

Potrzeba wsparcia sektora rolnego poprzez dostarczenie odpowiedniego, adekwatnego do współczesnych potrzeb rolnictwa instrumentarium zarządzania ryzykiem została dostrzeżona w roku 2006. Na podstawie Rozporządzenia KE z 15 grudnia 2006 roku ustanowiono zasady pomocy publicznej (finansowanej z budżetów krajów członkowskich) w postaci pokrywania strat lub dopłat do składek ubezpieczeniowych. W roku 2009 po przeglądzie *Health Check* dostrzeżono znacznie większe potrzeby rolnictwa w zakresie ograniczania strat w produkcji rolniczej i wprowadzono możliwość dofinansowania instrumentów zarządzania ryzykiem z budżetu unijnego (ze środków PROW) [Rozporządzenie Rady 2009]. Zwrócono uwagę na konieczność zwalczania ryzyka za pomocą współfinansowania składek ubezpieczeniowych oraz rekompensat za niektóre straty gospodarcze, realizowanych za pomocą funduszy wzajemnych finansowanych z budżetu unijnego (ze środków PROW). Pokłosiem tych działań było porozumienie polityczne w sprawie reformy WPR, które zostało zawarte pomiędzy Parlamentem, Komisją i Radą w czerwcu 2013 roku. Następnie w grudniu 2013 roku zostały opublikowane cztery podstawowe regulacje (nr 1305, 1306, 1307 oraz 1308/2013), odnoszące się do otrzymywania płatności bezpośrednich, wspólnej organizacji rynków rolnych i rozwoju wsi. Prawo rolne w Unii Europejskiej odnosi się zarówno do poziomu i zmienności dochodów, jak i aktualnych narzędzi zarządzania tą zmiennością, która jest charakterystyczna dla sektora rolnego. W obszarze prawa rolnego znajdują się też zagadnienia odnoszące się do wizji polityki zarządzania ryzykiem w rolnictwie, co prezentuje tab. 1.

Tabela 1. Instrumenty zarządzania ryzykiem w ramach Wspólnej Polityki Rolnej

Wyszczególnienie	2010–2013	2014–2020
Płatności bezpośrednie	Art. 68/7/71 do reg. (KE) nr 73/2009: 1. Dotacje do składek ubezpieczeniowych 2. Fundusze wzajemne	–
Instrumenty rynkowe	Wspólna organizacja rynku wina, owoców i warzyw: 1. Dotacje do składek ubezpieczeniowych 2. Fundusze wzajemne	Wspólna organizacja rynku wina, owoców i warzyw: 1. Dotacje do składek ubezpieczeniowych 2. Fundusze wzajemne
Rozwój obszarów wiejskich	–	Artykuł 36–39 reg. (KE) nr 1305/2013: 1. Dotacje do składek ubezpieczeniowych 2. Fundusze wzajemne 3. Narzędzie stabilizacji dochodów

Źródło: [Coturni 2014].

Z informacji zaprezentowanych w tab. 1 wynika, że w nowej perspektywie po 2014–2020 Komisja Europejska zwraca szczególną uwagę na narzędzia zarządzania ryzykiem z tzw. II filara WPR, tj. instrumentów Rozwoju Obszarów Wiejskich, które przeznaczone są na odbudowę potencjału produkcji rolniczej zniszczonej w wyniku klęsk żywiołowych (tab. 1). Większy zakres ochrony przed ryzykiem Komisja przewidziała dla rynku wina, owoców i warzyw. Do narzędzi II filara WPR zgodnie z artykułami 36–39 regulacji (UE) nr 1305/2013 zalicza się:

- dopłaty do ubezpieczeń produkcji rolnej, mające zastosowanie w przypadku strat spowodowanych niekorzystnymi zjawiskami klimatycznymi, wystąpieniem chorób zwierząt lub roślin lub inwazją szkodników,
- fundusze ubezpieczeń wzajemnych stanowiące rekompensatę finansową na rzecz rolników z tytułu strat spowodowanych przez choroby zwierząt lub roślin lub incydent środowiskowy,
- fundusz stabilizacji dochodów, który stanowi rekompensatę finansową dla rolników doświadczających poważnego spadku dochodów.

W porównaniu z WPR 2010–2013 propozycje te kładą znacznie większy nacisk na ograniczanie strat i stabilizację dochodów za pomocą funduszy bazujących na zasadach wzajemności¹ i solidarności. Taka formuła wspólnego zarządzania jest lepiej przystosowana do realizacji ważnych celów społecznych, a tym niewątpliwie jest zagwarantowanie bezpieczeństwa i stabilności finansowej gospodarstw rolnych. Cele te prowadzą do zmniejszania różnic ekonomicznych i społecznych w obrębie sektora rolnego krajów UE i są nieodłącznym elementem zrównoważonego rozwoju.

3. Fundusze wzajemne jako współczesna forma zarządzania ryzykiem w rolnictwie i ich wpływ na realizację zasad zrównoważonego rozwoju

Fundusze wzajemne są formą organizacyjno-prawną, która szczególnie dedykowana jest sektorowi rolnictwu. Ich funkcjonowaniu przyświeca zasada wzajemności, która w praktyczny sposób uzewnętrznia się m.in. w ubezpieczeniach. P. Milewski przypisuje tej zasadzie następujące atrybuty: brak nastawienia na zysk, nadrzędna rola członków jako ubezpieczonych, jako podmiotów finansujących działalność oraz decydujących o losach towarzystwa, prowadzenie działalności w celu zaspokojenia potrzeb ubezpieczeniowych członków towarzystwa oraz ich wzajemne współdziałanie na rzecz realizacji wspólnych interesów [Milewski 2005]. Warto dodać, że ryzyko prowadzenia działalności ubezpieczeniowej na zasadzie wzajemności ponosi

¹ Według definicji podanej przez Komisję Europejską gospodarczy podmiot „wzajemnościowy” jest autonomicznym zrzeszeniem osób fizycznych lub prawnych utworzonym dobrowolnie, którego celem głównym jest zaspokajanie wspólnych potrzeb jego członków, nie zaś osiągnięcie zysków czy zapewnienie zwrotu z kapitału, zob. Komisja Europejska, dokument konsultacyjny, *Mutual Societies in an Enlarged Europe*, 2003.

ubezpieczający, w postaci dopłat do składek czy też zmniejszonych świadczeń z umowy ubezpieczenia. Tego rodzaju grupy wzajemnościowe funkcjonujące w ubezpieczeniach mają wiele zalet, co czyni je szczególnie przydatnymi m.in. w rolnictwie. Wśród nich należy wymienić: możliwość ubezpieczenia specyficznych, nieubezpieczalnych w innych towarzystwach ubezpieczeniowych grup ryzyka, redukcja wahań dochodów rolniczych wynikających ze specyficznych czynników ryzyka, ograniczanie hazardu moralnego i negatywnej selekcji, duży zakres samokontroli członków, względnie niskie koszty ubezpieczeniowe, co przekłada się na niskie (niższe niż w zakładach komercyjnych) składki ubezpieczeniowe oraz ich częściowy zwrot. Z powyższego wynika, że fundusze tego rodzaju są szczególnie przydatne w sytuacjach gdy inne formy ubezpieczeniowe zawodzą lub nie mają odpowiedniej oferty. Z przeglądu instrumentów zarządzania ryzykiem w ramach II filara WPR wynika, że dwa z trzech instrumentów wsparcia rolników w zakresie ograniczania ryzyka realizowane będą przez fundusze bazujące na zasadach wzajemności, tj. fundusze wzajemne funkcjonujące jako tzw. fundusze ubezpieczeń wzajemnych oraz instrument stabilizacji dochodów.

Analizując fundusze wzajemne przez pryzmat realizacji głównego celu zrównoważonego rozwoju, jakim jest zapewnienie społeczeństwu długofalowej wizji rozwoju, można stwierdzić, że instrumenty te uwzględniają tę długoterminową perspektywę. Narzędzia te bowiem mają na celu stabilizację sytuacji ekonomicznej gospodarstw (na wypadek różnych zdarzeń losowych). W krótkim horyzoncie czasowym zabezpieczają więc i zaspokajają bieżące potrzeby rolników, w długim okresie mogą przyczynić się do poprawy jakości życia mieszkańców wsi, wysokiego poziomu zatrudnienia w rolnictwie, podejmowania działań innowacyjnych, a co za tym idzie – zapewnienia stabilnego rozwoju gospodarstw. Wszystkie te obszary wpisują się w koncepcję zrównoważonego rozwoju.

Kwestie zarządzania ryzykiem w rolnictwie poruszane są w ramach wspólnej polityki rolnej już od wielu lat. Nieobcy jest również temat funduszy wzajemnych. Od czasu reformy WPR w 2008 roku państwa członkowskie miały możliwość wykorzystania części bezpośredniej pomocy na tego rodzaju instrumenty. Do 2010 roku skorzystały z niej tylko trzy państwa członkowskie (Francja, Holandia i Włochy) wprowadzając do swoich polityk zarządzania ryzykiem fundusze wzajemne. W pozostałych państwach najczęściej uruchamiana była pomoc państwa na dofinansowanie składek ubezpieczeniowych, która jest bardzo różnie oceniana. Z jednej strony, ta forma wsparcia jest narzędziem ograniczającym negatywne skutki selekcji, z drugiej zaś może skłaniać producentów do podejmowania bardziej ryzykownych decyzji, które mogą zachwiać stabilnością finansową gospodarstw. Tymczasem fundusze wzajemne to specjalny instrument o charakterze ubezpieczeniowym, który oprócz zalet, o których wspomniano wyżej, ma również pewne ograniczenia. W odniesieniu do ubezpieczeń fundusze wzajemne regionalne i/lub sektorowe przysparzają potencjalnie mniej problemów informacyjnych (negatywna selekcja, hazard moralny). Środki te są jednak bardziej narażone na ryzyko systemowe (susze, powodzie), które jednocześnie dotyka wszystkie podmioty gospodarcze przynależące do funduszu,

z powodu mniejszej dywersyfikacji uczestników funduszu. Zdaniem P. Sulewskiego i in. problem ten można rozwiązać poprzez koasekurację, dywersyfikację terytorialną zasięgu działalności czy też geograficzne ograniczenie zakresu działania [Sulewski, Majewski, Meuwissen 2014]. Na lata 2015–2020 Komisja Europejska proponuje, aby narzędzia zarządzania ryzykiem stanowiły trzon krajowych PROW (Program Rozwoju Obszarów Wiejskich).

Przegląd tych programów wskazuje, że nie wszystkie państwa dostosowały się do tych zaleceń, co prezentuje tab. 2.

Tabela 2. Przegląd narzędzi zarządzania ryzykiem w wybranych państwach UE, realizowanych w ramach Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich* (stan na 1 stycznia 2015 roku)

Kraj	Ubezpieczenia	Fundusze wzajemne	Fundusz stabilizacji dochodów
Belgia	x		
Chorwacja	x		
Francja	x	x	
Grecja	x		
Węgry	x		x
Włochy	x	x	x
Litwa	x		
Malta	x		
Holandia	x		
Portugalia	x		
Rumunia	x	x	
Polska			

* PROW zatwierdzony, oczekujący na realizację

Źródło: [Dyrekcja Generalna... 2014].

Instrumenty o charakterze wzajemnościowym finansowane z II filara WPR wśród analizowanych państw UE wprowadziły tylko cztery państwa, wśród nich Francja, Włochy, Rumunia. Niewielkie zainteresowanie funduszami wzajemnymi może wynikać z ograniczeń o charakterze prawno-finansowym. Zauważają to P. Sulewski i in., którzy podkreślają, iż wdrażanie instrumentów zarządzania ryzykiem może być ograniczane przepisami odnoszącymi się do zachowania zgodności z ustaleniami WTO, jak również koniecznością ograniczania wsparcia innych działań w ramach II filara WPR w przypadku zwiększonego wsparcia funduszy wzajemnych [Sulewski, Majewski, Meuwissen 2014]. Należy jednak zauważyć, że wiele państw finansuje tego typu instrumenty ze środków polityki krajowej, wśród nich znajduje

się m.in. Holandia, gdzie fundusze wzajemne mają już wieloletnią tradycję. Sytuacja ta dotyczy również ubezpieczeń dotowanych, które stanowią trzon polityk krajowych wielu państw UE. Taka sytuacja wynika z faktu, iż tego typu instytucje mogą formować się w oparciu o przepisy ogólne (pod warunkiem ich istnienia).

Pomimo iż od dłuższego czasu wyraźny akcent w obszarze deklaracyjnym położony jest na zarządzanie ryzykiem w rolnictwie, to faktyczny jego wymiar w ramach PROW jest niewielki, co prezentuje tab. 3.

Tabela 3. Wydatki na instrumenty zarządzania ryzykiem w ramach środków PROW* w wybranych państwach UE – stan na 1 stycznia 2016 r. (w mln euro i %)

Kraj	Wydatki na zarządzanie ryzykiem M17 (mln euro)	Udział wydatków na zarządzanie ryzykiem (M17) w łącznych wydatkach na PROW (%)	Odsetek gospodarstw uczestniczących w programach zarządzania ryzykiem w ramach PROW (%)
Belgia	5,1	0,6	5,0
Chorwacja	56,7	2,4	3,5
Francja (PROW krajowy)	600,8	2,6	b.d.
Grecja	b.d.	–	b.d.
Węgry	95,3	2,3	3,1
Włochy	1590,8	76,6	5,6
Litwa	17,5	0,9	0,7
Malta	2,5	1,9	11,9
Holandia	54,0	3,3	1,8
Portugalia	53,0	1,0	3,9
Rumunia	200,0	2,1	0,4
Polska	–	–	–

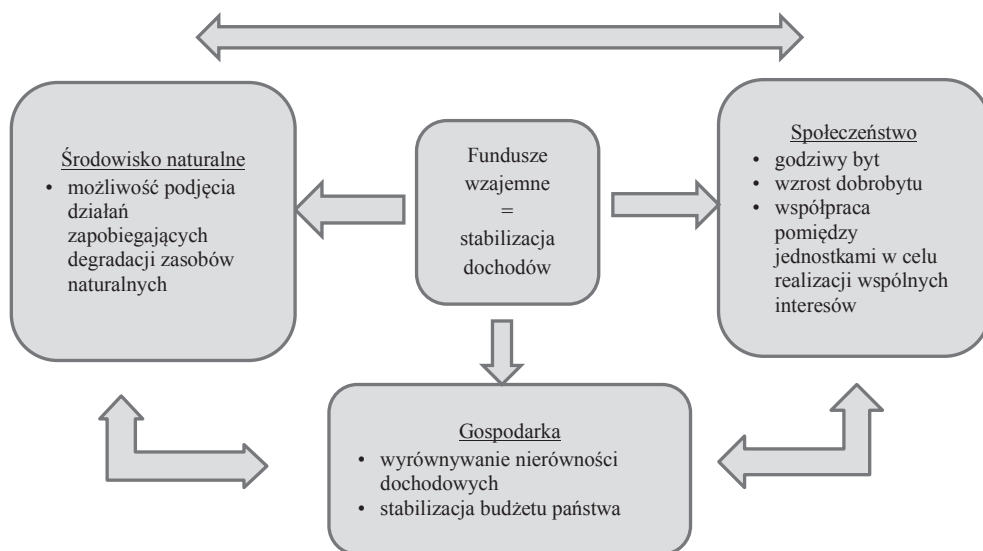
* PROW zatwierdzony, oczekujący na realizację

Źródło: [Dyrekcja Generalna... 2014].

Z danych zawartych w tab. 3 wynika, iż udział wydatków na zarządzanie ryzykiem w wydatkach II filara wynosi średnio ok. 2%, wyłączając Włochy. We Włoszech w ramach krajowych programów II filara na zarządzanie ryzykiem przeznaczono ok. 76,6% łącznych wydatków PROW. Dodać należy, że w celu ograniczenia ryzyka w rolnictwie włoski program krajowy zamierza uaktywnić wszystkie trzy dostępne narzędzia zarządzania ryzykiem. Oczekuje się, że PROW zapewni wsparcie dla ok. 5,6% gospodarstw, co stanowi ok. 9 tys. podmiotów rolniczych.

Brak wyraźnych deklaracji w zakresie sposobu wykorzystania środków na zarządzanie ryzykiem budzi jednak pewne obawy, zwłaszcza że w przyszłości należy

oczekiwać, że zarówno poziom cen, jak i dochody rolników będą bardziej zmienne. Dlatego narzędzia zarządzania ryzykiem muszą stać się powszechne w państwach UE. Tym bardziej, że instrumenty te zabezpieczają dochodowość produkcji rolniczej czy też sprzyjają zrównoważonej produkcji wysokiej jakości żywności i innych produktów rolniczych. To oznacza, że stosowanie instrumentów zarządzania ryzykiem może sprzyjać szybszemu rozwojowi rolnictwa ekologicznego i społecznie zrównoważonego.

Rys. 1. Zrównoważony rozwój rolnictwa a fundusze wzajemne

Źródło: opracowanie własne.

Problem wpływu narzędzi zarządzania ryzykiem na skuteczność realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich w krajach UE jest niedostatecznie rozpoznany. Na rys. 1 zaproponowano subiektywną ocenę wpływu funduszy wzajemnych na zrównoważony rozwój rolnictwa. Punkt wyjścia do tej oceny odnosi się do funkcji funduszy wzajemnych – jaką jest zagwarantowanie stabilnych dochodów. Stabilizację dochodów przy zmieniających się uwarunkowaniach środowiskowo-gospodarczych, a zwłaszcza narastaniu innych zagrożeń, można osiągnąć za pomocą funduszy wzajemnych, które stanowią alternatywę dla tradycyjnych, powszechnie wykorzystywanych w rolnictwie ubezpieczeń. Stabilne dochody zwiększają możliwości decyzyjne gospodarstw rolnych, co uzewnętrznia się w wymiarze społecznym, środowiskowym i ekonomicznym. Stwarzają one solidne warunki rozwoju wszechstronnie zrównoważonych ekonomicznie i adaptacyjnie gospodarstw, warunkując tym samym lepszą ich modernizację. Wszelkie formy współpracy, cze-

go przykładem są fundusze wzajemne, są przejawem kreatywności, która sprzyja wzrostowi dobrobytu, a tym samym przyczynia się do zrównoważonego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich.

4. Zakończenie

Zagadnienie funduszy wzajemnych staje się kluczowe w kontekście zreformowanej wspólnej polityki rolnej, w której coraz większy nacisk kładzie się na zarządzanie ryzykiem w rolnictwie. Zadaniem funduszy wzajemnych jest stabilizacja dochodów gospodarstw rolnych, co w efekcie przyczynia się do realizacji celów zrównoważonego rozwoju.

Pomimo iż od dłuższego czasu wyraźny akcent w obszarze deklaratywnym położony jest na zarządzanie ryzykiem w rolnictwie, w tym szczególnie na rozwój funduszy wzajemnych, to faktyczny jego wymiar finansowy w ramach PROW jest niewielki.

Prezentowane narzędzia zarządzania ryzykiem wspomagają całokształt działań agrotechnicznych i zootechnicznych, a ich efektywne wykorzystywanie może zapewnić rolnictwu wysoką i stabilną produkcję oraz jej ekonomiczną efektywność, co stanowi przyczynek do osiągnięcia trwałego i zrównoważonego rozwoju.

Literatura

- Albińska E., 2006, *Człowiek w środowisku przyrodniczym i społecznym*, KUL, Lublin.
- Coturni F., 2014, *Risk management in the Common Agricultural Policy*, III International Forum ASNA-CODI, Rzym.
- Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich, 2014, http://ec.europa.eu/agriculture/evaluation/rural-developmentreports/2015/ex_ante_rdp_synthesis_2014_2020/fulltext_en.pdf.
- Estes R., 1993, *Toward sustainable development: from theory to praxis*, Social Development Issues, vol. 15, no. 3.
- Jeżowski P., 2012, *Rozwój zrównoważony i jego nowe wyzwania*, Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego Studia i Prace, nr 2, SGH, Warszawa.
- Komunikat Komisji dla Rady i Parlamentu Europejskiego, *Przygotowania do oceny funkcjonowania*, Bruksela, 20.11.2007, KOM (2007), 722, wersja ostateczna reformy WPR.
- Lipińska I., 2014, *Wspólna polityka rolna wobec problemów zarządzania ryzykiem*, Przegląd Prawa Rolnego nr 1, Warszawa.
- Milewski P., 2005, *Zasada wzajemności i członkostwo*, Gazeta Ubezpieczeniowa, www.gu.com.pl (9.02.2016).
- Rozporządzenie Rady, 2009, (WE) nr 73/2009 z 19 stycznia 2009 r.
- Soliwoda M., 2014, *Obligacje katastroficzne jako finansowy instrument zarządzania ryzykiem – perspektywy wykorzystania w sektorze rolnym*, Zagadnienia Ekonomiki Rolnej, nr 3(340), IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Sulewski P., Majewski E., Meuwissen M., 2014, *Fundusze ubezpieczeń wzajemnych jako forma ograniczania ryzyka w rolnictwie*, Zagadnienia Ekonomiki Rolnej, nr 2(2014), IERiGŻ-PIB, Warszawa.